

1969

AZƏRBAYCAN TARİXİNİN HEYDƏR ƏLİYEV DÖVRÜ: 2019 qüdrətli dövlət, güclü xalq, möhtəşəm inkişaf

Böyük şəxsiyyətlər yaşayıb yaratdıqları, fəaliyyət göstərdikləri zamanlarda siyasi, iqtisadi və digər prosesləri öz xalqlarının rifahı naminə irəliyə aparmaqla adalarını əbədi olaraq tarixə yazırlar. Hər bir xalq öz tarixi şəxsiyyətləri ilə fəxr edir, onların yaratdığı irlə böyük ehtiramla yanaşır.

Azərbaycan xalqı da hər zaman müasir dövlətimizin memarı və qurucusu, xalqının və ölkəsinin müstəqilliyi, inkişafı naminə böyük və əvəzədilməz işlər görmüş, bununla bağlı tarixi proseslərə təsir göstərmmiş dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevi qürur hissi ilə xatırlayır. Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının və dövlətinin taleyüklü problemlərini həll edən tarixi şəxsiyyət olmaqla yanaşı, həm de tarixi yaradan şəxsiyyətdirdi. Ümummilli Liderin Azərbaycan tarixinə bəxş etdiyi əzəmətli və unudulmaz günlərdən biri də 14 iyuldur.

Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin 1969-cu il 14 iyun plenumunda Heydər Əliyev Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi seçilmişdir. Rəhbəri olmuşdur. Ulu Öndərin Azərbaycanda rəhbər seçilməsi xalqımızın tarixi və tələyində əhəmiyyətli dönüşün başlanğııcı, eyni zamanda ölkəmizin sürətli və uzunmüddətli inkişafının əsasının qoyulduğu tarixdir. Daim doğma xalqının böyük təessübkeşi olmuş Heydər Əliyev o mürəkkəb tarixi şəraitdə ölkəmizi keçmiş ittifaqın ən qabaqcıl respublikalarından birinə çevirmək üçün qısa müddətdə bütün sahələrdə geniş islahatlar programı həyata keçirməklə, əslində, gələcək müstəqil və güclü Azərbaycanın əsasını qoyurdu.

Azerbaycan neft diyarı olmasına baxmayaraq, XX əsrin 60-ci illərində sovetlər ittifaqının geridə qalmış respublikalarından biri idi. SSRİ-nin əyalətlərindən biri kimi baxıldıqından 1960-ci illərin sonlarına doğru sosial-iqtisadi həyatın bütün sahələrinin gerilədiyi, mənfi meyillərin güclənərək getdikcə daha dərin kök saldığı, hakimiyət uğrunda gizli rəqabətin artdığı və eybəcər şəkillər alındığı, bütün bunların isə xalqın milli-mənəvi birliyinə ziyan vurduğu Azərbaycanda hakimiyətə gələn yeni rəhbərin birinci işi respublikada iqtisadi potensialın dağılmاسının، ictimai-siyasi həyatda yaranmış tənəzzülün xalqın mənəvi-psixoloji vəziyyətinə mənfi təsir göstərə bilməsinin qarşısını almaqdən ibarət oldu. Respublikada kosmopolit bir əhvali-ruhiyyə hökm sürdüyündən yerli kadrların hazırlanması, ana dilimin inkişaf etdirilməsi və istifadə olunması, dövlət idarəetmə strukturlarında çalışan məmurların azərbaycanlı olmasına diqqət yetirilməsi istiqamətdində nəinki ciddi addım atılmır, hətta bu yönədə edilə bilən təşəbbüslerin qarşısı alınır. Bele bir halda, heç şübhəsiz, milli şüura malik olan, bu düşüncə ilə yaşayın və mentalitetimizin daşıyıcısı sayılan kadrların yetişməsinə çox ciddi mənələr törədilirdi. İqtisadiyyatı bütövlük-də dərin və uzunmüddətli böhran mərhələsinə qədəm qoymuş respublikada yaranmış bu ağır vəziyyətdən çıxış yolу tapılmalı, onun iqtisadi inkişafını təmin etmək üçün principial cəhətdən yeni konseptual səviyyədə yanaşma yolları işlənib hazırlanmalı, iqtisadiyyatda köklü struktur dəyişiklikləri aparılmalı, təsərrüfatçılıqda və iqtisadi həvəsənləndirmədə yeni üsullar tətbiq olunmalı idi.

Heydər Əliyev məhz belə bir vaxtda - 1969-cu il iyul ayının 14-de Azərbaycanda siyasi hakimiyətə gəldi. Bundan əvvəl isə Heydər Əliyev Azərbaycanda dövlət təhlükəsizliyi sistemində rəhbər vəzifədə çalışmışdı. Ulu Öndər hələ bu orqanda fəaliyyəti dövründə Azərbaycan xalqı üçün əvəzolunmaz işlər görmüşdü. Respublikaya rəhbərliyə gəldikdən sonra isə Heydər Əliyev qısa bir zaman ərzində Azərbaycanın ictimai və siyasi həyatında böyük və əhəmiyyətli dəyişikliklər edə bildi. Ona görə Heydər Əliyev 1982-ci ildə sovetlər ittifaqında ali rəhbər vəzifəyə getdiyi zaman Azərbaycan artıq inkişaf etmiş sənaye respublikası kimi tanınırdı. O illərdə respublikada çoxlu sayda sənaye müəssisələri yaradılmış, Azərbaycanın ittifaq miqyasında əhəmiyyəti artdı, o cümlədən neft sənayesinin ayrı-ayrı sahələri yenidən qurulmuşdu. Heydər Əliyevin 1969-1982-ci illərdə Azərbaycanda rəhbər olduğu dövrde yaratdığı sosial-iqtisadi, siyasi, mənəvi, psixoloji baza sonrakı dövrde - müstəqillik illerində Azərbaycan xalqı üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb etdi. SSRL-nin dağıılması ərefəsində 15 müttəfiq respublikadan yalnız 3-ü Rusiya, Ukrayna və Azərbaycan öz daxili imkanları hesabına iqtisadi problemlərini həll etməye qadır idi.

Sovet İttifaqının dağılması ərəfəsin-
də mətbuatda dərc olunan təhlili mate-
riallarda "Hansı müttəfiq respublika so-
vetler ittifaqından ayrılaraq iqtisadi cə-
hətdən yaşamağa qadirdir" sualına ca-
vab axtarışlarken onların sırasında Azər-
baycanın adı birinci yerde çəkilirdi.
1987-ci ildən başlayaraq sovet rəhbərli-
yinin himayəsi ilə ermənilər Azərbayca-
nın əzəli torpağı olan Dağlıq Qarabağı

Azərbaycan tarixində Heydər Əliyev imzası

Ermənistana birləşdirmək üçün ekstre-mist fəaliyyətə başladılar. O zaman Azərbaycan xalqı ayağa qalxaraq öz su-verenliyini və ərazi bütövlüyünü qoru-maq üçün kütləvi xalq hərəkatına başla-di. Bu hərəkatda ortada olan qüvvələr məhz Heydər Əliyevin Azərbaycanda hakimiyyətdə olduğu dövrde yaratdığı mühitin yetişdirdiyi insanlar idi. Heydər Əliyev XX əsrin 70-ci illərində Azərbay-canda ele bir ab-hava yaratmışdı ki, bu, milli şürurun oyanmasına, Azərbaycan dilinin inkişafına, dəyərlərimizin xalq tə-rəfindən mənimşənilməsinə, tarixi keç-mişimizin hərtərəfli öyrənilməsinə şə-rait yaratmışdı. Bu mühit Azərbaycanda yerli kadrların yetişməsinə gətirib çıxar-mışdı. Heydər Əliyev hakimiyyətdə ol-duğu dövrde Azərbaycanda kadr siya-sətində azərbaycançılıq prinsipinə ciddi-riayət etmiş və bunu məqsədönlü şə-kildə həyata keçirmişdi. Əger öten əsrin 50-60-ci illərində Azərbaycanda dövlət idarəciliyində kadrların böyük eksəri-yəti digər millətlərdən formalaşırdısa, Heydər Əliyevin hakimiyyəti dövründə kadr məsələsində azərbaycanlıların üs-tünlük teşkil etməsinə xüsusi diqqət ye-tirildi. O dövrde ali təhsil ocaqlarında

tildi. Üç dövrdə ali təhsil ocaqlarında ədəbiyyatımızla, tariximizle bağlı diskusiyanılarin aparılması, Azərbaycan tarixinin bütün ali təhsil ocaqlarında tədris proqramına daxil edilməsi Heydər Əliyevin məfkurənin inkişafına xidmət edən siyasetinin nəticəsi idi. Moskva-dan isə həmişə bu işlərə mane olmağa çalışırlılar. Məqsəd də o idi ki, Azərbaycan xalqı öz tarixini, keçmişini, ədəbiyyatını və keçdiyi inkişaf yolunu öyrəne bilməsin. Yəni dövlətçilik ruhunun inkişafına ittiifaq mərkəzi həmişə engel olmağa çalışırı. Lakin Heydər Əliyev bunu tədricən, necə deyərlər, damla-damla həyata keçirməkdə idi.

Ulu Önder Heydər Əliyevin hakimiyyətinin birinci dövründə yaradılmış iqtisadi potensial sonrakı mərhələlərdə - müstəqillik illərində Azərbaycan üçün çox əhəmiyyətli rol oynadı. Hakimiyyəti illərində Ulu Önder Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi daxili siyaset sayesində ölkəmizdə milli özünüdərk, özünəqayıdış, vətənpərvərliyin gücləndirilməsi baxımından əhəmiyyətli addımlar atıldı. Azərbaycanlılıq şürurunun inkişafı, tarihimizin öyrənilməsi, yerli kadrların yetişdirilməsi, o cümlədən milli ruhan yüksəldilməsi istiqamətində keçirilmiş bir çox tədbirlər sonrakı dövrə bizim üçün, millətimiz üçün, dövlətimiz üçün ciddi rol oynadı.

ciddi rol oynadı.

1970-1985-ci illərdə, tarixən qısa bir dövr ərzində, bütövlükdə respublikanın ərazisində yüzlərlə zavod, fabrik, istehsalat sahələri yaradıldı. 213 iri sənaye müəssisəsi işə salındı. Bir çox mühüm istehsal sahələrinə görə Azərbaycan Sovet İttifaqında aparıcı yerlərdən birini tuturdu. Azərbaycanda istehsal olunan 350 adda məhsul dünyanın 65 ölkəsinə ixrac olunurdu. O illərdə istehsal olunan

“1970-1985-ci illər Azərbaycanın quruculuq salnaməsinə ən parlaq səhifələr kimi daxil olmuşdur. Baş verən dəyişikliklərin miqyasına, iqtisadi və sosial sahələrdə aparılan dərin struktur islahatlarının xarakterinə, xalqın maddi rifah halının keyfiyyətcə yeni mərhələyə keçirilməsinə görə doqquzuncu, onuncu və on birinci beşilliliklər Azərbaycanın yeni tarixində ən mühüm yerləri tutur”.

Heydər ƏLİYEV

sənaye məhsulları öz həcmində görə əvvəlki 50 ildəkinə bərabər idi. Həmin illərin Azərbaycanı nəhəng bir tikinti meydanını xatırladırı. Bakının və respublikaya rayonlarının siması büsbütün dəyişmişdi. Bu gün Bakıya, Azərbaycanın rayonlarına gözəllik, yaraşıq veren yüzlərlə yaşayış binaları, mehmanxanalar, ictimai binalar, məktəblər, mədəniyyət sarayıları, iqtisadiyyatımızın nüvəsini təşkil edən fabriklər, zavodlar, nəhəng sənaye obyektləri, iri istehsal kompleksləri, su anbarları, döryaçalar, Kür su kəməri, yaşlılıq zonaları, istirahət ocaqları, neçə-neçə yollar, o cümlədən yurdun şimal-qərb ucqarını paytaxta bağlayan Bakı-Balakən dəmir yolu, Dağlıq Qarabağın mərkəzə - Bakıya bağlılığını artırmaq və orada Azərbaycan mühitini canlandırmıq üçün görülen mühüm tədbirlər, o cümlədən Xankəndinə dəmiryolu çəkilməsi Heydər Əliyev zəkasının, onun yorulmaz fəaliyyətinin, bu böyük insanın bütün varlığına hopmuş vətən sevgisinin nəticəsi idi.

Onun respublikaya rəhbərlik etdiyi sovetlər dönməndə Azərbaycan neft və pambıq xammallı mənbəyindən o dövr üçün ən müasir texnologiyaların geniş tətbiq olunduğu yüksək sənaye respublikasına çevrilmişdi. Respublikanın hər yerində böyük abadlıq işləri aparılmış, yeni zavod və fabriklər, elektrik stansiyaları, su kəmərləri, meliorasiya qurğuları, milli-mənəvi, dini dəyərlərimizə six bağlılığı, Azərbaycan və dünya tarixini müük məməl bilməsi, xüsusi xidmət organlarında çalışarkən xalqımıza qarşı yönelik siyaseti aydın görüb dərindən araşdırması təşkil etmişdir. Və bu amillər onun milletsevərlik, müstəqil dövlətçilik baxışlarının formallaşmasında çox böyük rol oynamışdır. Heydər Əliyev xarakterine görə praqmatik, dərin bilikli, mətiqli, cəsarətli, həyata keçirməyə çalışdığı ideyaları uğrunda əzmlə mübahizə aparan prinsipial rəhbər olmaqla yanaşı, millətini, xalqını, vətənini sonsuz məhəbbətlə sevən lider idi. Onun hakimiyyətə gəldiyi ilk gündən gördüyü çox mühüm, gələcəyə hesablanmış addımlarından biri də azərbaycanlılar arasında birlik yaratması, hakimiyyət strukturlarına əsasən azərbaycanlıları yerləşdirməsi idi. Ötən əsrin 70-ci illərində gedən iqtisadi tərəqqinin, yeni zavod və fabriklərin tikintisinin bir mühüm cəhətdən Bakı şəhərinin böyüməsi və onun əhalisinin tərkibində azərbaycanlıların tam əksəriyyət təşkil etmesi idi. Yeni tikilən sənaye müəssisələrinə və zavodlara lazım olan işçi qüvvəsi paytaxt bölgələrdən gelir və Bakı getdikcə milli şəhərə çevrilirdi. Azərbaycanı müstəqiliyə doğru aparmaq üçün Ulu Öndərin qarşısında duran əsas məqsədlərdən biri də iqtisadiyyati müstəqil ölkə kimyasiya bileyək səviyyəyə qaldırmış idi.

yaları, su kəmərləri, meliorasiya qurğuları, respublika üçün tamamile yeni müəssisələr istifadəyə verilmiş, ən əsası, bu sahələrdə işləyə bilən güclü kadrları potensialı yetişdirilmişdi. Bununla yanaşı, Azərbaycanın elmi, mədəniyyəti, inçəsəneti də yeni inkişaf səviyyəsinə qaldırılmış, Azərbaycanın zəngin tarixi bütün dünyaya tanıldılmışdı. Bütün bu işləri görməkə Ulu Öndər həm də xalqın özüne, öz gücünə, qüdrətinə inanmışdır. Çünkü o, xalqının gücünə və qüdrətinə inanır, həyatının mənasını doğma vətəninə xidmətdə görürdü: "Biz nadir irsin varisləriyik. Hər bir Azərbaycan vətəndaşı bu irsə layiq olmağa çalışaraq böyük bir tarixi keçmiş, zəngin mədəniyyəti, yüksək mənəviyyatı olan ölkəmizin həm dünəninə, həm bugününe, həm də gələcəyinə dərin bir məsuliyyət hissi ilə yanaşmalıdır". Ümummilli Liderin fəaliyyətinin əsasını yaşaya bineçək səviyyəyə qaldırmışdır. Ona görə də 1969-1982-ci illəri bugünkü müstəqilliyin iqtisadi əsaslarının yaradılması mərhələsi adlandırmaq olar. O illərdə Ümummilli Liderin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən iqtisadi və sosial siyasət, bunun sayesində respublika iqtisadiyyatının bütün sahələrinin, xalqın həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinə yaradı, xalq təsərrüfatının, dövlət idarəciliyinin və ictimai-siyasi həyatın dərin bilinci kimi müvəffəq olmaq mümkün idi. Ele, bu əzaqqörənlilikinə və dərin siyasi baxışlarına görə onu Kremldə çox məsul bir vəzifəyə təyin etmişdilər.

Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi ilk illərdə görülen işlər özündürk duyğularını ideoloji sistemin keçmiş buxovlarından xilas edərək, xalqın tarixi yaddaşının özünə qaytarılması kimi təmel prinsiplər əsasında milli ruhun hədsiz yüksəlişini təmin etmiş, xal-

qımızın qəlbində illərdən bəri sıxışdırılıb qalmış dövlətçilik ideyasının gələcəkdə böyük hərəkətverici qüvvəyə çevrilmesi üçün münbit zəmin yaratmışdı.

Azerbaycanda siyasi hakimiyyətə gələn Ümummilli Lider ilk gündən sovet rejiminin bütün ideoloji-siyasi baryerlərinə sına gərərək xalqımızın özünüdürkə üçün zəruri addımları atmağa, cəmiyyəti bütün istiqamətlərdə yüksəlişə hazırlamağa başlamışdır. Ulu Öndər xalqının heysiyyətini gücləndirmək, onu öz soyköküne qaytarmaq, zəngin ədəbi irsini, mədəniyyətini, incəsənetini, adət-ənənələrini yaşatmaq, ana dilini inkişaf etdirmək üçün təxirasalınmaz tədbirlərin həyata keçirilməli olduğunu çox yaxşı bilir və bu yönət atlığı hər addımla həyatına təhlükələr yarana biləcəyini də çox gözel anlayırırdı. Ümummilli Lider camiyətə milli məfkurənin güclənmə-

cəmviyyətdə məlin mərkəzünün güclərinəsi, dövlətçilik şüurunun yenidən formallaşması üçün hər bir azərbaycanlının yüksək təhsil almasını, elmi yeniliklərin mönimləşməsini son dərəcə vacib amil hesab edirdi. Buna görə də əminliklə deyə bilərik ki, Azərbaycan tarixində ikinci maarifçilik hərəkatı məhz onun adı ilə bağlıdır. Ulu Önderin rəhbərliyi altında təhsilin milliləşdirilməsi, dilimizin inkişafı, ictimai elmlərin tarixi xarakterinin qorunması istiqamətində ardıcılı tədbirlər həyata keçirilmişdir. Büyük strateq illər sonra - 1998-ci ilin 31 avqustunda 1970-1987-ci illərdə Azərbaycandan kənarda təhsil almış mütəxəssislərin ümum respublika toplantısındakı nitqində həmin dövrü xarakterizə edən məqamlara toxunaraq demişdi: "Mən 1969-cu il iyulun 14-də Azərbaycana rəhbər seçiləndən sonra dərhal, birinci növbədə, təhsil məsələleri ilə məşğul olmağa başladım. Bilirsiniz ki, mən o vaxta qədər də dövlət işində işləmişdim. Azərbaycanda təhsilin, xüsusilə ali təhsilin vəziyyəti məni daim maraqlandırılmışdım və mən bu barədə xeyli məlumatlara malik idim... Araşdırımlar aparrəkən mənə aydın oldu ki, Azərbaycandan kənarda respublikamızın özündə hazırlanı bilməyən ixtisaslar üzrə ali təhsil almaq üçün respublikaya 50 nə-

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi siyaset Prezident İlham Əliyev və ölkə rəhbərliyinin həyata keçirdiyi məqsəd-yönlü siyasetə əməli dəstək verən Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyeva tərəfindən uğurla davam etdirilir. Bu gün dövlət quruculuğu prosesi daimi xarakter daşıyır, cəmiyyət inkişaf edir, müasir dünyamızda gedən proseslərə uyğun olaraq Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında, qanunlarında, insanların həyat tərzində, idarəcilikdə müvafiq dəyişikliklər həyata keçirilir. Cəmiyyətimiz indiki dövrün çağırışlarına uyğun olaraq yeniləşir, müasirləşir və müstəqil Azərbaycanın mövqeləri getdikcə möhkəmlənir.

Mübariz QURBANLI,
*Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin sədri,
YAP icra katibinin müavini*